

คติและความเชื่อการขึ้นท้าวทั้ง 4 ของประชาชนในชุมชนห้วยม้า

Mottos and Beliefs About The Ascending of The 4 Gods of People in Huai Ma Community

อภิชา สุขจัน¹, พระอนุสรณ์ เรืองปัญญารัตน์²

Aphicha Sukjeen¹, Phra Anusorn Rungpanyarat²

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹,

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹,

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²

Corresponding Author Email: yanasophano@gmail.com

Received: Oct 21, 2024

Received in Revised: Dec 25, 2024

Accepted: Dec 30, 2024

บทคัดย่อ

คติความเชื่อการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ของประชาชนในชุมชนห้วยม้า อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีทั้งหมด 4 ด้าน คือ 1) คติความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ของท้าวทั้ง 4 พบว่า เป็นพิธีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในด้านการช่วยปกป้องรักษาพื้นที่ในบ้าน รวมถึงผู้ที่อาศัยให้มีความปลอดภัย ช่วยคุ้มครองทั้งในด้านสมาชิกในครอบครัว ทรัพย์สิน และช่วยดลบันดาลให้มีแต่ความสุข โดยท้าวทั้ง 4 หรือเทวดาเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อญาติ ปิตาภ สิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ๆ การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 เป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การเชื่อว่าท้าวทั้ง 4 นั้นจะสามารถปกป้องญาติ ปิตาภ ไม่ให้เข้ามาในบริเวณพื้นที่บ้านได้ เนื่องจากท้าวทั้ง 4 ถือเป็นเทวดาที่มีอิทธิฤทธิ์ และพลังอำนาจที่ทำให้ญาติปิตาภกลัวได้ 2) คติความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล พบว่า ก่อนที่กระทำการมงคลใดๆ ตามคติความเชื่อของประชาชนในชุมชนห้วยม้านั้น จะมีการขึ้นท้าวทั้ง 4 เป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการบอกกล่าวท้าวทั้ง 4 หรือ เทวดาประจำบ้านเสียก่อน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการประกอบกิจการงานที่กำลังจะเกิดขึ้น โดยจะทำพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยหลวง งานฉลองถาวรวัตถุในศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ 3) คติความเชื่อด้านการป้องกันภัยอันตราย พบว่า ท้าวทั้ง 4 หรือ เทวดาทั้ง 4 ผู้ทำหน้าที่ปกป้องรักษาทั้ง 4 ทิศ นั้น คือ ท้าวภูเวระ ท้าววิรุฬหก ท้าวธตะรัฐ ท้าววิรุฬปักข์ รวมถึงพระอินทร์และพระแม่ธรณี เป็นเทพยดาที่มีความศักดิ์สิทธิ์สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากอันตราย หรือ ญาติปิตาภที่จะเข้ามาทำอันตรายบุคคลภายในบ้านได้ เพราะเป็นเทพยดาที่มีพลังอำนาจ มีบารมีและมีบารมีมาก เมื่อประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 แล้วจะช่วยปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายทั้งอันตรายจากญาติปิตาภ สิ่งไม่ดี สิ่งอัปมงคลต่าง 4) คติความเชื่อด้านความกตัญญู พบว่า พิธีดังกล่าว

นอกจากจะช่วยปกป้องคุ้มครองผู้คนในบ้าน และเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อเทวดาอารักษ์ ในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองบ้านเรือนให้เกิดสันติสุข

คำสำคัญ: ความเชื่อ, ท้าวทั้ง 4, คติ

Abstract

The beliefs of the people in Huai Ma community, Mueang Phrae district, Phrae province, consist of 4 aspects: 1) The belief in the sacredness of the 4 gods, which is a sacred ceremony that helps protect the area in the house, including the residents, to be safe, protect family members, property, and help inspire happiness. The 4 gods or angels have influence on ghosts, demons, and all kinds of evil. One important goal of the 4 gods ceremony is to believe that the 4 gods will be able to protect ghosts and demons from entering the area of the house because the 4 gods are considered gods with supernatural power and the power to make ghosts and demons afraid. 2) The belief in auspiciousness, which is found that before doing any auspicious activities according to the beliefs of the people in Huai Ma community, the 4 gods will be raised first to inform the 4 gods or the guardian angels of the house first, to create confidence in the upcoming business. The 4 gods raising ceremony will be held at auspicious events such as housewarming ceremonies, Poy Luang ceremonies, religious permanent object celebrations. For good fortune and to prevent various dangers 3) Beliefs in protection from danger It was found that the 4 gods or 4 angels who are responsible for protecting the 4 directions, namely Thao Kuvera, Thao Wirunhok, Thao Thatarat, Thao Wirunpak, as well as Phra-In and Phra Mae Thorani, are deities with great sacredness that can protect and save from dangers or ghosts that may harm people within the house. This is because they are deities with great power, followers and charisma. When the ceremony to enshrine the 4 gods is performed, it will help protect from dangers, both dangers from ghosts and demons, bad things and inauspicious things. 4) Beliefs in gratitude It was found that in addition to helping protect the people in the house and creating auspiciousness, this ceremony also shows gratitude to the guardian angels as the protectors of the house to create peace.

Keywords: Motto, Belief, 4 gods

บทนำ

ท้าวทั้ง 4 คือ ท้าวจตุโลกบาล คือผู้รักษาทิศทั้ง 4 ตามตำนานทางศาสนา ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพในกามาวจรภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นแรกในจำนวน 7 ชั้น คือ จตุมหาราชิก ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดีปรนิมมิตวสวัตดี ตามแนวความเชื่อทางพุทธศาสนาสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิก ตั้งอยู่บนเขาขุคนธรสูงจากพื้นผิวโลก 46,000 โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้นับเป็นสถานที่พิเศษกว่ามนุษย์โลกในด้านความเป็นอยู่และความสุข กามาวจรเทพชั้นนี้เรียกรวมกันว่า “จตุมหาราชิกเทวดา” ในสวรรค์ชั้นนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งมีมหาราชทั้ง 4 องค์ครองอยู่คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าวเวสสุวัณ ท้าววิรูปักษ์ และมีพระอินทร์เป็นราชาธิบดีท้าวจตุโลกบาล

มีหน้าที่เกี่ยวกับโลกมนุษย์และโลกทิพย์ ไปพร้อมกัน เสนาและราชบุตรของพระองค์ย่อมรับสนองเทวโองการในการรักษาความเรียบร้อยในโลกมนุษย์ และเทวโลก เพื่อผดุงเหล่าธรรมิกชนทั้งหลายในวันขึ้นหรือแรมแปดค่ำ เสนาเสนาบดีของท้าวมหาราชก็จะสำรวจผู้ดำเนินในศีลาจารวัตร เช่น คนเคารพพ่อแม่ สมณพราหมณ์ ผู้เฒ่าผู้รักาศิล และทำกรณียกิจอื่นๆ เป็นต้นว่า คนมาราบวงเช่นสรวงอัญเชิญคุ้มครองป้องกันเคสสถานบ้านใหม่ในขวบปีหนึ่งมีเช่นสรวงวันปากปี คือวันที่ 16 เมษายนของทุกปี ในวันขึ้นแรมสิบห้าค่ำ จตุราธิบดีจะเสด็จมาเอง ทั้งนี้ท้าวมหาราชทั้งสี่ยังเคยถวายการอารักขาพระพุทธรองค์ พุทธสาวกและคำจุนพระพุทธรศาสนา ในครั้งที่นายพาณิษย์ ตปัสสะ และภัสสิกะถวายข้าวสัตตูก่อนและรวงผึ้งนั้น พระพุทธรองค์ทรงปริวิตกว่า จะรับด้วยพระหัตถ์ก็จะเป็นการไม่เหมาะสม เมื่อท้าวจตุโลกบาลทรงทราบความในพระทัยก็ทูลเกล้าถวายบาตรแก้วมรกต ซึ่งโดยพุทธานุภาพทรงอธิษฐานให้บาตรแก้วรวมกันเป็นใบเดียว แล้วทรงรับบิณฑบาตดังกล่าว เวลาที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมเทศนา มหาราชทั้งสี่จะเสด็จมายังสถานที่นั้นให้สว่างด้วยเทวรังสี น้อมเกล้าพระธรรมเทศนาด้วยดุริฎาพ การอัญเชิญท้าวจตุโลกบาลหรือการขึ้นท้าวตั้งสี่ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวล้านนาเวลาจะทำบุญใหญ่หรือทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เปิดอาคารหรือตึกใหม่ มักจะมีการอัญเชิญท้าวจตุโลกบาล เพื่อให้ท่านได้มาช่วยดูแลปกป้องคุ้มครองงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยไม่มีปัญหาและอุปสรรคใดๆ เกิดขึ้นระหว่างที่ทำพิธีอยู่นั้น ตลอดจนเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยตลอดไป เพราะท้าวจตุโลกบาลเป็นผู้ดูแลรักษาความเรียบร้อยในโลกมนุษย์และโลกทิพย์ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, 2554 : 20-22)

การขึ้นท้าวทั้งสี่ หรือพิธีการขึ้นท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 เป็นพิธีบวงสรวงท้าวทั้ง 4 และเทพเทวดาอีก 2 องค์ รวม 6 องค์ เกิดคติความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นของทางภาคเหนือที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะมีการประกอบพิธีบวงสรวงก่อนจัดงานพิธีมงคลใดๆ หากบ้านใดจะประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่นี้ เพื่อนบ้านก็จะมาช่วยจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี ที่มีทั้งอาหารคาวหวานผลไม้ ตุง ข้าวตอกดอกไม้ม และอื่นๆ แต่ละชนิดต้องมีครบ 4 อย่าง ส่วนท้าวทั้ง 4 นั้น ประกอบไปด้วยท้าวจตุมหาราชิกา ผู้รักษาทิศทั้ง 4 ซึ่งหมายถึงท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ตามตำนานทางศาสนา ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพ ในกามาวจรภูมิเป็นสวรรค์ชั้นแรก คือ จาตุมหาราชิกา ซึ่งสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิมีทั้งหมด 6 ชั้น คือ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา, สวรรค์ชั้นดาวดึงส์, สวรรค์ชั้นยามา, สวรรค์ชั้นดุสิต, สวรรค์ชั้นนิมมานรดี และสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ตามแนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ตั้งอยู่บนเขาสุคันธร สูงจากพื้นผิวโลก 46,000 โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้นับเป็นสถานที่พิเศษยิ่งกว่ามนุษย์โลกด้านความเป็นอยู่และความสุข กามาวจรเทพชั้นนี้เรียกรวมกันว่า “จาตุมหาราชิกเทวดา” ในสวรรค์ชั้นนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ซึ่งมีมหาราชทั้ง 4 องค์ครองอยู่แบ่งเป็นส่วน ๆ ไป คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวสุวรรณ ท้าวสุวรรณ หรือท้าวภูเวร ในสวรรค์ชั้นนี้มีพระอินทราธิราชหรือท้าวอมรินทราธิราชเป็นราชาธิบดี (พระอินทร์) คือเป็นผู้ปกครองท้าวจตุมหาราชิกา โดยท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 จะต้องเข้าเฝ้าพระอินทร์ในสุธัมมสภาศาลา (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552)

สำหรับพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 จะต้องมีการทำปราสาทหรือแท่นท้าวทั้งสี่ โดยปักเสาสูงประมาณหนึ่งเมตรครึ่ง แล้วมีไม้สองท่อนยาวประมาณ 1 เมตร มาตอกตะปูให้ขวางกันและยื่นปลายไปในทิศทั้งสี่ ที่ปลายของไม้และหลักนั้น ให้หาชิ้นไม้กว้างยาวประมาณหนึ่งคืบมาตีแปะไว้ ให้จัดเสตงหรือกระบะกาบกล้วยบรรจุเครื่องสังเวยต่างๆ กระบะละ 4 ชุด จำนวน 6 สะทวง นำสะทวงดังกล่าวไปวางไว้ที่ยอดเสากับปลายไม้ทั้งสี่ทิศ และวางไว้ที่โคนเสา

อีกหนึ่งกระบะ เครื่องบูชาดังกล่าวถือว่ากระบะที่อยู่บนยอดเสานั้น จัดไว้สังเวยแก่พระอินทร์ ที่ปลายไม้ทั้งสี่ทิศ นั้นเป็นกระถางเครื่องสังเวยท้าวจตุโลกบาลมหาราชทั้งสี่พระองค์ตามที่ท่านนั้นๆ ปกครองดูแลอยู่ และกระบะ ที่โคนเสานั้นถือว่าเป็นเครื่องบูชาแก่พระแม่ธรณี โดยมีอาจารย์ที่ประกอบพิธีจะกล่าวโองการสังเวยท้าวทั้งสี่ก่อน การมงคล เช่น หากจะจัดงานในตอนเช้า ก็จะต้องประกอบพิธีในตอนเย็นของวันก่อนหน้านั้น ถ้าจัดงานในตอนสาย หรือตอนบ่ายก็จะไปประกอบพิธีในตอนเช้าของวันงานนั้น ส่วนเครื่องสังเวยพลีกรรม ส่วนมากจะทำด้วย กาบกล้วยเรียกว่า “สะตวง” คือกระถางจำนวน 6 ใบ สำหรับใส่เครื่องเช่น (เครื่องสังเวยพลีกรรม) อาหารและ ผลไม้เป็นเครื่องสืประคบด้วยสิ่งต่อไปนี้ (คมนตรี เศรษฐพัฒน์นิช, 2540) กระถางที่ 1. ข้าว 4 คำ กระถางที่ 2. อาหาร 4 ชิ้น จะเป็นเนื้อหรือปลาก็ได้ กระถางที่ 3. ข้าวเหนียวหรือข้าว 4 ถุง หรือ 4 คำ กระถางที่ 4. แกงส้ม 4 ชูต กระถางที่ 5. แกงหวาน 4 ชูต กระถางที่ 6. หมากพลู บุหรี่ เมี่ยง 4 ชูต เครื่องประกอบ ดอกไม้ ธูปเทียน 4 ชูต เครื่องประกอบ เหลือง แดง ขาว เขียว 4 ชูต การทำสะตวงนั้นนิยมเอากาบกล้วยมาหักพับเสียบด้วยกลัดไม้ไผ่ ซึ่งจักดอกให้คงรูปเป็นสี่เหลี่ยม แล้วเอากระดาดรองเข้าในสะตวง เพื่อใช้เป็นที่วางเครื่องเช่น (เครื่องสังเวยพลีกรรม) โดยมีความมุ่งหมายของการสังเวยในพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ คือ อัญเชิญให้เทพทั้ง 6 องค์ลงมาทำการรักษา งานพิธี ผู้ที่เป็นเจ้าของงานจะทำการจุดเทียนจุดธูปบนสะตวงแล้ววางไว้ จากนั้นปู่อาจารย์จะกล่าวคำสังเวย ตามลำดับ

คติความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ของท้าวทั้ง 4

พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ หรือ ท้าวทั้งสี่ เป็นประเพณีพื้นเมืองของคนเมือง เมื่อจะกระทำการมงคลต่าง ๆ มีการฉลองเช่น ขึ้นบ้านใหม่ บวชพระ แต่งงาน หรืองานประเพณีอื่นๆ เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ งานก่อสร้าง สิ่งใหญ่โต สร้างตึก วิหาร อาคารโรงเรียน เป็นต้น คนเมืองจะถือปฏิบัติเป็นเรื่องใหญ่เป็นหัวใจของงานนั้นคือทำ พิธี “ขึ้นตัวตั้งสี่” หรือทำพิธีบวงสรวงท้าวทั้งสี่ คือ “ท้าวจตุโลกบาล” เป็นเทวดารักษาทุกข์สุขของมนุษย์โลกไว้ ทั้งที่ทิศ ประกอบด้วย

1. ท้าวภูเวร บางที่เรียกท้าวเวสสุวรรณ คอยรักษาหน้าที่อยู่ทางทิศเหนือ (อุดร) มียักษ์เป็นบริวาร
2. ท้าววิรุฬหก มีหน้าที่รักษาอยู่ทางทิศใต้ (ทักษิณ) มีอสูรเป็นบริวาร
3. ท้าวธตะรัฐ มีหน้าที่รักษาอยู่ทางทิศตะวันออก (บูรพา) มีพวกคนธรรมเป็นบริวาร
4. ท้าววิรุฬปักข์ มีหน้าที่รักษาอยู่ทิศตะวันตก (ประจิม) มีฝูงนาคเป็นบริวาร

ท้าวทั้ง 4 คนนี้ มีพระยาอินทราธิราช เป็นประธานเป็นหัวหน้าหรือเป็นใหญ่การ “ขึ้นตัวตั้งสี่” หมายถึง บวงสรวงอัญเชิญขอให้เทวดาทั้ง 4 คน ดังกล่าวมาพิทักษ์ปกป้องรักษาคุ้มครองและดลบันดาลความสำเร็จ ความเรียบร้อย ความสุขสวัสดิ์ ปราศจากเภทภัยและอันตรายใดๆ ทั้งสิ้นทั้งมวล (กันต์กวีนต์ ทัดทาน, 2562)

คติความเชื่อในการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้น พบว่า พิธีดังกล่าวเป็นพิธีที่ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญ เป็นอย่างมาก เพราะเป็นพิธีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในด้านการช่วยปกป้องรักษาพื้นที่ในบ้าน รวมถึงผู้ที่อาศัยให้มีความปลอดภัย รวมถึงช่วยคุ้มครองทั้งในด้านสมาชิกในครอบครัว ทรัพย์สิน และช่วยดลบันดาลให้มีแต่ความสุข เนื่องจากการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้นเป็นการบอกกล่าวเทวดาอารักษ์ที่อาศัยอยู่ในแต่ละบ้าน ซึ่งหมายถึง

เทวดาทั้ง 4 ทิศ ที่ทำหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองให้ผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านนั้นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข โดยท้าวทั้ง 4 หรือเทวดาเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อญาติ ปิตาภ สิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ๆ การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 เป้าหมายสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การเชื่อว่าท้าวทั้ง 4 นั้นจะสามารถปกป้องญาติ ปิตาภ ไม่ให้เข้ามาในบริเวณพื้นที่บ้านได้ เนื่องจากท้าวทั้ง 4 ถือว่าเป็นเทวดาที่มีอิทธิฤทธิ์ และพลังอำนาจที่ทำให้ญาติปิตาภกลัว เมื่อได้ปฏิบัติตามหลักพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อจิตใจ เกิดขวัญกำลังใจ เกิดความสบายใจ ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, 2554 : 20-22)

ดังนั้น เมื่อใดก็ตามที่มีการทำบุญหรือจัดงานประเพณี เช่น ในประเพณีปีใหม่สงกรานต์ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีปอยหลวง ประเพณีแฮกนาขัวญ ประเพณีสืบชะตาเมือง หรืองานมงคลอื่น ๆ จะมีการขึ้นท้าวทั้ง 4 ก่อนเริ่มงาน เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ท้าวจุลโลกบาลถึงการทำบุญและให้ท่านช่วยรักษาดูแลความเป็นไปในงาน ไม่ให้มีปัญหาอุปสรรค อันเกิดจากบรืวารท่านหรือจากธรรมชาติ ดังนั้นความเชื่อในเรื่องท้าวจุลโลกบาล มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและประเพณีของชาวบ้านมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

คติความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล

การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นอกจากประชาชนในชุมชนห้วยม้าจะเชื่อในด้านความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ของท้าวทั้ง 4 แล้วนั้น คติความเชื่อในเรื่องของความเป็นสิริมงคลก็ถือเป็นอีกความเชื่อที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนนิยมประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ดังที่กล่าวเบื้องต้นว่า ก่อนที่กระทำการมงคลใดๆ ตามคติความเชื่อของประชาชนในชุมชนห้วยม้านั้น จะมีการขึ้นท้าวทั้ง 4 เป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการบอกกล่าวท้าวทั้ง 4 หรือ เทวดาประจำบ้านเสียก่อน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการประกอบกิจการงานที่กำลังจะเกิดขึ้น โดยจะทำพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยหลวง งานฉลองถาวรวัตถุในศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ สำหรับเครื่องบูชาในพิธีการขึ้นท้าวทั้ง 4 จะทำเป็นกระทงหยวกกล้วย ความกว้างประมาณ 1 คืบ ในกระทงใส่ดอกไม้ ธูปเทียน อาหารคาวหวาน หมากพลู และบุหรี โดยจะทำทั้งหมด 6 กระทง สำหรับเทวดาทั้ง 4 ทิศ พระอินทร์ และพระแม่ธรณี แต่มีข้อแตกต่างคือ แต่ละกระทงจะปักธงข้อประดับสีต่างกัน พระอินทร์ปักสีเขียว, ท้าวมหาราชตรฐ ปักสีแดง, ท้าววิรุฬหก ปักสีเหลือง, ท้าววิรุฬภักย์ ปักสีดำ, ท้าวเวสสุวรรณ ปักสีขาว จากนั้นผู้นำทางพิธีกรรมจะนำกระทงไปวางบนแท่น ซึ่งมักทำจากเสาไม้หรือต้นกล้วยที่มีคานยื่นออกไปทั้งสี่ทิศ ปลายเสาและปลายคานจะมีแผ่นไม้ไว้เป็นแท่นรองรับกระทง และขณะประกอบพิธีจะวางสะตวงไว้บนแท่น เพื่อบูชาพระอินทร์และท้าวทั้งสี่ตลอดจนวางบนดินส่วนโคนเสาเพื่อบูชาพระแม่ธรณี หลังจากนั้นผู้ประกอบพิธีจะทำการสวดเพื่ออัญเชิญท้าวทั้ง 4 พระอินทร์ และพระแม่ธรณีมาเป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีนั้น (คมเนตร เชษฐพัฒน์วนิช, 2540)

ดังนั้น ในวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนแม่หลายนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ยังคงอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่บรรพบุรุษสั่งสมมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม ในการดำเนินชีวิตของชุมชนหรือสังคมไทยชาวล้านนาก็ยังคงให้ความสำคัญความเชื่อและความศรัทธาในเรื่องของความเป็นสิริมงคลกับชีวิตเป็นอย่างมาก ในการประกอบพิธีกรรมมงคลต่างๆ หรือแม้กระทั่งการที่จะเริ่มต้นทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างบ้าน เปิดกิจการทำบุญบ้าน งานฉลองสมโภชต่างๆ นอกจากจะดู

เรื่องของเวลาและฤกษ์ที่เป็นมงคลแล้ว ก่อนการเริ่มต้นของงานเหล่านั้นจะมีพิธีกรรมหนึ่งที่ชาวบ้านยึดถือและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน นั่นก็คือพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ซึ่งมีการปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังสืบทอดและยึดถือปฏิบัติกันอยู่ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, 2554 : 20-22) พิธีนี้มีความสำคัญอย่างไรกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนห้วยม้า โดยไม่ว่าจะประกอบพิธีใดที่เกี่ยวกับงานมงคลทุกครั้งซึ่งชาวบ้านมักจะเริ่มต้นจากการบอกกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับรู้รับทราบ และเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมาปกป้องคุ้มครองให้กิจการงานนั้นๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยพิธีกรรมที่เรียกว่า “ขึ้นท้าวทั้งสี่”

คติความเชื่อด้านการป้องกันภัยอันตราย

นอกจากเป็นการบอกกล่าวแก่เทพดาในโอกาสที่จะจัดงานมงคลข้างต้น การขึ้นท้าวทั้งสี่ยังเป็นการป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นภายในบ้านอีกด้วยเนื่องจาก คติความเชื่อของชุมชนห้วยม้านั้น มีความเชื่อว่า เทวดาทั้ง 4 ผู้ทำหน้าที่ปกป้องรักษาทั้ง 4 ทิศ นั้น คือ ท้าวภูเวระ ท้าววิรุฬหก ท้าวธตะรัฐ ท้าววิรุฬปักข์ เป็นเทพดาที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถที่จะปกป้องคุ้มครองให้รอดพ้นจากอันตราย หรือ ภูตผีปีศาจที่จะเข้ามาทำอันตรายบุคคลภายในบ้านได้ จะเห็นได้ว่าท้าวทั้ง 4 หรือ เทวดาทั้ง 4 องค์นั้น มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ 1. ท้าวธตะรัฐ ผู้เป็นใหญ่ด้านทิศตะวันออก รูปร่างสูงโปร่งและสูงกว่าทุก ๆ องค์ใน 4 ท้าวจุลโลกบาล มีผิวกายสีเขียว มือซ้ายถือพิณ มือขวาถือพิณ พวกคนธรรพ์เป็นบริวาร 2. ท้าววิรุฬหก ผู้เป็นใหญ่ด้านทิศใต้ รูปร่างสีขาวย รูปร่างสมส่วนงดงาม มีหน้าแดง มือซ้ายมืองูเลื้อยพันฝ่ามือจับคองูไว้ มือขวาถือพระขรรค์ มีมงกุฎประดับด้วยรูปนาค มีพวงอสุระเป็นบริวาร 3. ท้าววิรุฬปักข์ ผู้เป็นใหญ่ด้านทิศตะวันตก มีรูปร่างสีขาวย รูปร่างอ้วนใหญ่เหมือนกระพ้อมใส่ข้าว ท้องป่องพุงใหญ่ คอกลั่น หัวโต พันขาวเขียวโง้งออกจากปาก มีริมฝีปากนูน ๆ ตาใหญ่มาก ขาสั้น กำยำล่ำสัน มือซ้ายถือธนูทรงอาภรณ์สีแดงเลือด มีผุ่ขนาดเป็นบริวาร 4. ท้าวภูเวระ (ท้าวเวสสุวัณ) ผู้เป็นใหญ่ด้านทิศเหนือมีพวงอสุระเป็นบริวาร โดยมีท้าวเวสสุวัณเป็นหัวหน้าหรือเป็นอธิบดีแห่งอสุระหรือยักษ์ หรือเป็นเจ้าแห่งผี เรียกว่า “นายผี” เป็นหนึ่งในบรรดาท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ ผู้คุ้มครองและดูแลโลกมนุษย์สถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ด้วยความเชื่อว่าเทวดาทั้ง 4 นั้นเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจมาก มีบริวารและมีบารมีมาก ทำให้การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นอกจากจะเป็นการบอกกล่าวท้าวทั้ง 4 แล้วนั้น ยังเป็นการบวงสรวงท้าวทั้ง 4 ให้มาปกป้องคุ้มครองภัยอันตราย ทั้งอันตรายจากภูตผีปีศาจ สิ่งที่ไม่ดี สิ่งอัปมงคลโดยอาศัยอิทธิฤทธิ์จากท้าวทั้ง 4 มาช่วยปกป้องคุ้มครอง นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์พบว่าในบรรดาท้าวทั้ง 4 ท้าวภูเวระหรือท้าวเวสสุวัณ ถือว่าเป็นเทวดาที่ประชาชนในชุมชนห้วยม้ารูจักและนับถือมากที่สุด เพราะด้วยคติความเชื่อของชุมชนในอดีตที่มีการนับถือผีและเชื่อในเรื่องผีต่าง ๆ ตามความเชื่อของแต่ละบุคคล (จอมพณ สมหวัง, 2561) การนับถือท้าวเวสสุวัณก็ด้วยว่าท่านเป็นหัวหน้าแห่งผีทั้งหลาย ฉะนั้นนอกจากการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ที่แสดงออกถึงการเคารพนับถือแล้ว ยังมีการนำเอาผ้ายันต์ท้าวเวสสุวัณ รูปหล่อ เหรียญ มาสักการบูชาอีกด้วย อนึ่ง นอกจากท้าวทั้ง 4 แล้วนั้นในการประกอบพิธียังมีเทวดาที่สำคัญอีก 2 องค์ คือ พระอินทร์ ผู้ซึ่งมีหน้าที่เป็นประมุขแห่งเทวดาทั้งปวง ดูแลปกป้องภัยอันตรายที่มาจากอากาศ และพระแม่ธรณี ซึ่งมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองภาคพื้นดิน ถือเป็นเจ้าพื้นแผ่นดิน ดังนั้นเมื่อจะมีการทำสิ่งที่เป็นมงคลต่าง ๆ ตามคตินิยมของชุมชนห้วยม้านั้นจะต้องมีพิธีขึ้นท้าวทั้ง

4 หรือเชิญท้าวจตุโลกบาลให้มาร่วมอนุโมทนาบุญ จากความเชื่อนี้ทำให้เกิดเป็นรูปแบบพิธีกรรมขึ้นท้าวทั้ง 4 ในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ในประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีปอยหลวง ประเพณีแฮกนาขวัญ ประเพณีสืบชะตาเมือง หรืองานมงคลอื่น ๆ จะมีการขึ้นท้าวทั้ง 4 ก่อนเริ่มงานเพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ท้าวจตุโลกบาลถึงการทำบุญ และให้ท่านช่วยรักษาดูแลความเป็นไปในงานไม่ให้มีปัญหาอุปสรรค อันเกิดจากบริวารท่านหรือจากธรรมชาติ ดังนั้นความเชื่อในเรื่องท้าวจตุโลกบาล มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและประเพณีของชุมชนห้วยม้ามาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

คติความเชื่อด้านความกตัญญู

การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้น นอกจากจะแฝงไปด้วยคติความเชื่อด้านความศักดิ์สิทธิ์ คติความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล และคติความเชื่อด้านการป้องกันภัยอันตรายแล้วนั้น พิธีดังกล่าวยังแฝงไปด้วยความกตัญญูต่อเทวดาอารักษ์ ผู้ปกป้องคุ้มครองบ้านเรือนให้เกิดสันติสุข โดยคติความเชื่อด้านความกตัญญูต่อเทวดาอารักษ์หรือเจ้าที่ นั้นเป็นความเชื่อที่ประชาชนในชุมชนห้วยม้าได้ยึดถือปฏิบัติมาตลอด ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีงานมงคลเกิดขึ้นภายในบ้าน สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยคือ การบอกกล่าวเทวดาที่ปกปักรักษา หรือการขึ้นท้าวทั้ง 4 เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อผู้ปกปักรักษา รวมถึงขอให้ท้าวทั้ง 4 ช่วยดูแลรักษาคนในบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ได้นั้นเกี่ยวกับความกตัญญูทั้งต่อผู้ที่มีอุปการะคุณและผู้ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ สำหรับท้าวทั้ง 4 นั้น ถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน และมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาการที่ประชาชนในชุมชนห้วยม้าได้ให้ความสำคัญกับท้าวทั้ง 4 รวมถึงพระอินทร์และพระแม่ธรณีนี้นั้น (จอมพณ สมหวัง, 2561) นอกจากจะเป็นการแสดง ความกตัญญูต่อท้าวทั้ง 4 ในฐานะผู้ปกปักรักษาทั้ง 4 ทิศแล้ว ยังถือเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาเช่นกัน นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ พบว่าโดยปกติแล้วนั้น พิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 จะถูกจัดขึ้นในโอกาส 2 ลักษณะ คือ (1) ในโอกาสที่มีงานมงคลภายในบ้าน และ (2) โอกาสในวันเริ่มต้นศักราชใหม่ตามธรรมเนียมปฏิบัติของทางภาคเหนือหรือที่เรียกว่าวันปากปี ซึ่งจะตรงกับวันที่ 16 เมษายน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การกำหนดในแต่ละพื้นที่ ซึ่งบางพื้นที่ก็นิยมประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 ในวันที่ 1 มกราคม อย่างไรก็ตามพิธีดังกล่าวในบางพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคเหนือ พิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้นถือว่ามี การปฏิบัติสืบทอดอยู่จนถึงทุกวันนี้เป็นขั้นตอนแรกของการที่จะประกอบกิจการที่เป็นมงคลต่าง ๆ ซึ่งโดยส่วนมากนั้น จะประกอบพิธีในตอนเช้า แต่ก็มีบางพื้นที่ที่ทำในตอนเย็น แต่โดยภาพรวมแล้วนั้น การประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 จะกระทำก่อนที่งานจะเริ่ม

สรุป

คติความเชื่อในการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 หรือพิธีบวงสรวงท้าวทั้งสี่ คือ “ท้าวจตุโลกบาล” ประกอบไปด้วย 1) พระยาอินทร์ ผู้เป็นราชาธิบดีของท้าวจตุโลกบาล 2) ท้าวธตรฐ เป็นองค์ที่หนึ่งในจำนวนมหาราชเจ้าทั้ง 4 พระองค์ ที่ครอบครองชั้นจตุมหาราชิกา เป็นหัวหน้าคือพระราชาแห่งคนธรรพ์ มีหน้าที่ดูแลทิศบูรพา (ตะวันออก) ของเขาพระสุเมรุ 3) ท้าววิรุฬหก มหาราชผู้เป็นใหญ่ในหมู่กุมภัณฑ์ ซึ่งให้การอารักขาด้านทิศทักษิณ (ใต้) แห่งเขาพระสุเมรุ 4) ท้าววิรูปักษ์เป็นเทวราชองค์ที่สาม มีเหล่านาคเป็นบริวาร หน้าที่ดูแลทิศปัจฉิม

(ตะวันตก) ของภูเขาสีเนรราชในสุธรรมเทวสภา 5) ท้าวเวสสุวรรณ หรือท้าวภูเวรหรือท้าวไพศพ ผู้เป็นพระราช-
 ธิบดีของยักษ์ทั้งหลายในการพิทักษ์อาณา เขตด้านทิศอุดร (ทิศเหนือ) ของสุเมรุบรรพต และ 6) พระแม่ธรณี
 ผู้ดูแลรักษาแผ่นดิน พิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 เป็นพิธีที่ชุมชนบ้านห้วยม้า อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้สืบทอดมาตั้งแต่
 สมัยบรรพบุรุษ โดยมีคติความเชื่อว่าการประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการประกอบงานมงคล
 เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองโบสถ์วิหาร งานแต่งงาน และงานบุญพิธีต่าง ๆ ที่จัดขึ้น โดยมีคติความเชื่อใน
 ด้านความศักดิ์สิทธิ์ของท้าวทั้ง 4 หรือท้าวจุลโลกบาล คติความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล คติความเชื่อด้าน
 การป้องกันภัยอันตราย และคติความเชื่อด้านการแสดงความกตัญญู ในการประกอบพิธีนั้นจะมีปู่อาจารย์ หรือ
 มัคณายก เป็นผู้ทำหน้าที่อ่านโองการอัญเชิญท้าวทั้ง 4 ให้มาช่วยปกปักษ์รักษางานมงคลที่จะจัดขึ้น โดยมี
 เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ทำจากกาบกล้วยเรียกว่า “สะตวง” ซึ่งคือกระทงจำนวน 6 อัน สำหรับใส่เครื่องเช่น
 อาหารและผลไม้เป็นเครื่องสืประคบด้วย กระทงที่ 1. ข้าว 4 คำ กระทงที่ 2. อาหาร 4 ชิ้น จะเป็นเนื้อหรือปลา
 ได้ กระทงที่ 3. ข้าวเหนียวหรือข้าว 4 ถุง หรือ 4 คำ กระทงที่ 4. แกงส้ม 4 ชุด กระทงที่ 5. แกงหวาน 4 ชุด
 กระทงที่ 6. หมากพลู บุหรี่ เมี่ยง 4 ชุด เครื่องประกอบ ดอกไม้ ธูปเทียน 4 ชุด เครื่องประกอบ เหลือง แดงขาว
 เขียว 4 ชุด การทำสะตวงนั้นนิยมเอากาบกล้วยมาหักพับเสียบด้วยไม้ไผ่ ซึ่งจักดอกให้คงรูปเป็นสี่เหลี่ยม แล้วเอา
 กระทงรองเข้าในสะตวง เพื่อใช้เป็นที่วางเครื่องเช่นสำหรับให้ปู่อาจารย์ประกอบพิธีกรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. (2554). *ปริศนาธรรมในพิธีกรรมล้านนา*. เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์.
 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม
 สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
 คมเนตร เชษฐพัฒน์นิข. (2540). *ความเชื่อพื้นบ้านล้านนา*. สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
 เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง.
 กันต์กวีนต์ ทัดทาน. (2562). “ศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีอิทธิพลต่อล้านนา”. *วารสาร มจร ตรีภูลุข*
ปริทรรศน์. ปีที่ 3 (1) มกราคม – มิถุนายน 2562, 1-9.
 จอมพน สมหวัง. (2561). “อิทธิพลของท้าวจุลโลกบาลที่มีต่อสังคมพระพุทธศาสนาล้านนา”. *วารสารบัณฑิต*
แสงโคมคำ. ปีที่ 3 (1) มกราคม- มิถุนายน 2561, 13-24.